Маалымдама

ЖАБЫК ЗОНА ЭМЕС

Абылов Темир Сулайманович — Ош бажыканасында 1992-жылдан бери эмгектенет. Тактап айтканда биздин мамлекет эгемендүүлүккө ээ болуп, бажы кызматы системабызга жаңыдан киргенден баштап, анын алгачкы кышын коюшууга белгилүү бир өлчөмдө өз салымын кошуп келе жаткан жигиттерибиздин бири. Жакында «Ош жаңырыгы» гезитине бажы кызматы тууралуу кээ бир дооматтар түшкөндүгүнө байланыштуу, жана деги эле бүгүнкү күндөгү Ош бажыканасындагы иштер боюнча маек куруну чечтик.

— Темир Сулайманович, жалпы эле бажы кызматы тууралуу эмнелерди айтууга болот. Анын үстүнө бул биздин системабызга кирип жаткан жаңы кызмат эмеспи?

— Бажы кызматы — өтө сыймыктуу иш деп айтаар элем. Себеби өлкөбүздүн казынасын толтурууда бажы кызматы эң чоң роль ойнойт. Мисалы бажы кызматы жаңыдан уюштурулган 1992-жылдары биз өкмөттүк бюджетке 300—400 миң сом гана өткөрүп турган болсок (ай сайын), азыркы күндө ай сайын 5 миллиондон ашык акча өткөрүп турабыз. Мунун ичинде бажы пошлинасы, акциздик жана кошумча наркка налогдун коюлган түрү, ошондой эле бажы (сбор) өлчөмдөрү бар.

Бажы кызматы сыймыктуу да, нары өтө жоопкерчиликтүү да иш. Себеби биз де иштин убакты-сааты чектелбеген. Керек болсо күнү-түнү дебей өз иштерибизди бүткөрүү үчүн жөнөп кете беребиз. Биздин республика өз алдынчалуулукка, эгемендүүлүккө өткөн алгачкы жылдары бардык башка нерселер сыяктуу эле бизде да

— Мүмкүн бул бекер жерден чыккан эместир. Себеби жана сөз кылып кеткенимдей бажы кызматы жаңыдан иштей баштаган алгачкы учурларда анын дарегине бир кыйла доо кетип, терс көз караштарды пайда кылган көрүнүштөр орун алгандыгы жашыруун эмес. Биздин системабызга бажы кызматы жаңы кирген убакта атайы кабыл алынган мыйзамдар дээрлик болбогон, болсо да чийки эле. Мына ушундай баш аламандыктан пайдаланып калган «эргулдар» менен ишкерлердин ортосунда «бармак басты, көз кысты».

Жанагы айтылып кеткен «пара», «көлөкөдөгү пайдалар» — чындап эле көлөкөдө. Аларды кармай албайсың, оңойлук менен, бирок алардын жолун тосуп коё турган мыйзамдар бар. Биздин Республиканын Конституциясында белгиленгендей мыйзамдар түбөлүктүү эмес, кырдаалга жараша өзгөрүп, толукталып, ар кандай тартипсиздиктерге чек коюлуп олтурат.

— Жакында гезитибизге Ош шаардык ички иштер бөлүмүнүн экономикалык коррупция жана кылмыштуулук

Шаардык ОБЕПКнын кызматкерлеринин биздин иштерибиз боюнча оперативдүү маалыматы бар болсо гана текшерүүгө укугу бар. Ал үчүн облустук же республикалык прокуратурадан жазуу түрүндө чечим алып бажыкананын жетекчилигине берилүү керек. Ал эми бизге доомат коюп жаткан ОБЕПКнын кызматкерлери эч кандай конкреттүү маалыматы жок эле, сүзө качырып кирип, ылайыксыз текшерүү жүргүзүшкөн.

— Жогоруда сиз Ош бажыканасынын бир айлык планы 5 млн сом деп айттыңыз, ал эми кээ бир убактарда бир эле күндүн ичинде 1 млн. сомдон ашык акчаны өткөргөн экенсиздер.

— Мында жашыруун эч нерсе жок. Бир эле күндүн ичинде ошончолук акча өткөргөнүбүз чындык. Бирок бул нерсе кырдаалга гана жараша. Дайыма эле ошондой боло бербейт. Мисалы чакан жана орто бизнестин өкүлдөрү алыскы жана жакынкы чет өлкөлөргө алып чыгып бараткан же алып келе турган товарларынын өлчөмүнө, наркына ылайык бажы өлчөмдөрүн алдын-ала төлөтүүгө акыбыз бар. Бажы Кодексинде ушундай статья жазылган. Демек, кээде ири товарларды алып бараткан же келаткандар учурап калат.

— Ош бажыканасында эки айдан бери текшерүүдөн башыбыз чыкпай жатат дедиңиз, текшерүүлөрдүн жыйынтыгы эмнени көрсөттү?

— Эгерде ишибизде кыныктык болбосо, мыйзамга ылайык иштеп жаткан болсок, бизден эмнени табуу керек?

ЭМЕС

чиликтүү да иш. Себеби биз де иштин убакты-сааты чектелбеген. Керек болсо күнү-түнү дебей өз иштерибизди бүткөрүү үчүн жөнөп кете беребиз. Биздин республика өз алдынчалуулукка, эгемендүүлүккө өткөн алгачкы жылдары бардык башка нерселер сыяктуу эле бизде да баш аламандык, түшүнбөөчүлүктөр болгон. Анын обьективдүү жана субьективдүү шарттары, себептери болгондугу баарыбыздын көз алдыбызда турду. Жок эле деген де бул баш аламандыкты, иретсиздикти калыпка келтире турган элементардуу мыйзам жок болчу. Бирок мунун баары убактылуу кыйынчылыктар экен. Кудай буйруса бизде азыр бардык иретсиздиктер акырындык менен жөнгө салынып калган кез. Анын үстүнө бүгүнкү күндө бажы кызматы жөнүндө тартипке салынган мыйзамдар күчүнө кирди. Акыркы жылдары жогорку окуу жайларында бажы факультеттери ачылды. Андан тышкары Президентибиздин алдында Академияда бажы кызматы боюнча бөлүм ачылды. Ага кызматкерлерибиз атайын жолдомо менен барып окуп келип жатышат. Анын ичинде мен да жогорку билимимди андан ары өркүндөтүүдөмүн. Бул бөлүм контракттык негизде. Ага төлөнүүчү акчанын жарымын биздин Ош бажыканасы төлөп берет.

— Ош бажыканасынын чектери кандай?

— Биздин негизги чектерибиздин бири Өзгөн району менен Советабад, Өзбекстандын Андижан облусу менен Кара-Суу районунун чектешкен жерлеринде беш постубуз бар. Ошол эле Өзбекстандын Фергана жана Андижан облустары менен чектешкен Араван районунда үч постубуз жайгашкан. Кызыл-Кыя менен Куба-Сайда дагы бир пост жана Өзбекстандын Уваадил Риштан райондору менен Кадамжайдын ортосунда 2 бажы посту бар. Андан тышкары Баткен менен Тажикстандын райондорунун чектешкен

луп Ош бажыканасында 180ге жакын кызматкерлер ушу тапта үзүрлүү эмгектенишүүдө. Коңшулаш Өзбекстан, Тажикстан республикаларынын бажы кызматкерлери менен алакалаш, кызматташ болуп биздин кызматкерлер тийиштүү жерлерде өздөрүнүн оор жана жооптуу иштеринде кызмат кылып келишүүдө.

— Жакында облусубуздун губернатору Амангелди Мурсадыкович Муралиевдин ишкерлерди колдоо, чакан жана орто бизнеске бажы кызматынын тоскоолдуктары боюнча токтому кабыл алынды. Токтомдо Кара-Суу жана Ош базарларында алыскы жана жакынкы чет өлкөлөрдөн товар ташуу күндөн-күнгө азайып бараткандыгы жөнүндө сөз болгон. Бажы кызматкерлеринин ар кандай тоскоолдуктары аркасында жеке ишкерлер, фирмалар, челнокчулар ар кай жактан товар ташууну азайтышты дегенге кандай карайсыз?

— Облустук деңгээлде тынчсыздануунун пайда кылып жаткан соң мунун жөндүү сөз экендигин моюнга албай коюуга болбойт. Анын үстүнө ушул маселеде менин да жеке көзкарашым, жеке пикирим бар. Биринчиден Өкмөтүбүздүн токтому менен [illegible]

мамилелер болгон. Бирок бүгүнкү күндө мунун баары дээрлик жөнгө салынган. Айрыкча 1997-жыл, май-июнь айларында кабыл алынган жаңы бажы Кодекси күчүнө киргенден тартып ар кандай тартипсиздиктерге чек коюлду. Ар бир иш-чара, кыймыл аракет бажы инспекциясы аркылуу чыгарылган токтом, чечим, буйруктун негизинде ишке ашырылат.

— Сиздердин кызматкерлердин арасында кылмыштуу аракети үчүн кармалгандар болду беле?

— Бул жерде иштеп жаткан мезгилден бери, менин практикамда бир нече адамдарга кылмыш иши козголуп, күнөөлөрүн өз моюндары менен тартышты.

Бажы өлчөмдөрүн туура эмес алгандыгы жана аны убагында өндүрбөгөндүгү үчүн эки адамга кылмыш иши козголгон. Андан тышкары дагы 4 адам пара алгандыгы аныкталып, прокуратура жана милиция кызматкерлери тарабынан кылмыш иши козголгон. Бирок бул бажы кызматкерлери жөнүндө терс пикирди пайда кылбоого тийиш. Себеби башка кызматкерлер сыяктуу эле бажычылар да өз ишин так, убагында, конкреттүү, оперативдүү жана абийирдүүлүк менен аткарышат. Ошондой эле башка укук коргоо органдары сыяктуу эле бажы кызматы да аскердик укук коргоо органы болуп эсептелет.

— «Теневой доход» деп коёт го же жашыруун пайданын булагы, кандай дейсиз, финансы, акча каражаттары аралашкан мекеме, ишканаларда бул түшүнүк ка-

менен күрөшүү бөлүмү тарабынан Ош бажыканасынын дарегине бир топ доомattар коюлган маалымат келип түшкөн эле. Эгерде бул доомattын чын-төгүнүнө жетип, изилдеп, сурабай туруп жарыялап жиберсек, макала биздин оюбузча бир жактуу, чийки болуп калмак. Темир Сулайманович, бажыкана чындап эле текшерүүгө мүмкүн эмес зонабы?

— Тескерисинче. Эгерде акыйкат сөзүбүздү айта турган болсок, биз бир-эки айдан бери жалаң гана текшерүүчүлөр менен иштеп олтурабыз. Башкача иштөөгө мүмкүн эместей... күн сайын текшерүүчү! Адегенде Жогорку Кеңештин эсептик палатасы текшеришти, андан «ашпаш» дебей республикалык мамлекеттик бажы комитетинин резервдик комиссиясы, андан соң облустук финансы башкармасы, улуттук коопсуздук кызматкерлери жана ошол эле Ош шаардык ички иштер бөлүмүнүн экономикалык коррупция жана кылмыштуулук менен күрөшүү бөлүмүнүн кызматкерлери. Азыркы күндө Өкмөтүбүздүн 1998-жыл, 30-октябрь, № —12 Токтомунун негизинде Ош облустук финансы башкармасынын кызматкерлери улуттук коопсуздук кызматкерлери менен бирдикте текшерүүлөрдү улантып жатышат. Жалаң гана

— Ош бажыканасында эки айдан бери текшерүүдөн башыбыз чыкпай жатат дедиңиз, текшерүүлөрдүн жыйынтыгы эмнени көрсөттү?

— Эгерде ишибизде кынтык болбосо, мыйзамга ылайык иштеп жаткан болсок, бизден эмнени табуу керек? Текшерүүлөрдүн жыйынтыгы жакшы, эч кандай терс пикирлер жок.

— Темир Сулайманович, маанилүү маек куруп бердиңиз, бажы кызматы жөнүндө окурмандарыбыз көп нерселерди билип алышты деген ойдомун, анын үстүнө Президентибиз өзү белгилеп, айтып жатпайбы, ар бир иште «прозрачность» деген болуш керек деп. Маегибиздин аягында телеберүүлөрдө соңку сөз үчүн микрофон сунат го, анын сыңарындай сиздин акыркы каалоо же көңүлдө баккан ойлоруңуз?

— Жогорудагы бажы кызматы чакан жана орто бизнеске тоскоол болуп жатат дегенге кошумчалаарым, чындыгында эле базарда товар көп болсо жакшы. Анын үстүнө ал челнокчулар, чакан жана орто бизнес өкүлдөрүнүн, жеке ишкерлердин ортосундагы күчтүү конкуренцияны пайда кылмак. Бир жагынан, экинчи жагынан товарлардын баасы арзандайт болчу, үчүнчү жагынан товарлар тез-тез өтүп, сатуучунун да, алармандын да базары кызымак. Айтайын дегеним бажы өлчөмдөрүнүн жогорулугу сөзсүз буга терс таасирин тийгизет. Ошондой болгон соң бажы өлчөмдөрүнүн көлөмү тууралуу маселени кийинкиге калтырбастан убагында чечүү зарыл деп ойлойм. Чет өлкөлөрдө, мисалы, Германияда бажы өлчөмдөрү жана налогдор бир эле жерде, товар сатылып жаткан жерде гана төлөнөт.

Ошондой эле текшерүү жөнүндө. Бир ишкана иштеп турса, анын үстүнөн 10 ишкана текшерип турса, ал бутуна туруп иштеп кете алабы, жокпу? Эгерде дилибиздеги чындык сөздү айта турган болсок, ар кандай текше-

жерлеринде эки пост, Лейлек менен Ленинабад облусунун чектеринде негизи үч пост бар, бирок бир эле пост иштеп жатат. Аэропорттогу бир постубуз жайгашкан. Ошону менен бирге биздин Ош бажыканасынын башкармалыгынын алдында контрабанда жана бажы тартиптерин бузууга каршы оперативдүү топ иштейт. Жакынкы жана алыскы чет өлкөлөргө бараткан же келе жаткан автотранспорттордун бажы документтерин бүтүрүп даярдай турган дагы бир бөлүм, ошондой эле жакынкы же алыскы чет өлкөлөргө жөнөтүлүп жаткан же алып келе жаткан товарлардын (экспорт же импорт) бажы документтерин даярдоочу дагы бир бөлүм ачылган. Өзүбүздө оперативдүү күзөт бөлүмү дагы бар. Бардыгы бо

менен атайы бекитилген бажы өлчөмдөрүнүн көлөмү чындыгында эле өтө жогору. Мисалы алыскы чет өлкөлөрдөн келген товарларга 10 пайыз пошлина. 20 пайыз НДС коюлат. Өзбекстан жана Казакстан сыяктуу жакынкы чет өлкөлөрдөн келген товарларга бул мамлекеттер менен түзүлгөн келишимдин негизинде 20 пайыз коюлат. Ошентип мында негизги күнөө түздөн-түз бажы кызматкерлеринде деп эсептөөгө болбойт.

— **Мүмкүн бажы кызматкерлери бул пайыздардан жогорураак алып коюшабы?**

Антүүгө мүмкүн эмес. Себеби тажрыйбалуу бизнесмен, коммерсант же мекеме, фирма өкүлү челнокчулар товарына канча пайыз төлөөрүн беш колдой билишет да. Экинчиден, базарларга товарлардын келип түшүшүнүн азайышын азыркы учурдагы улуттук валютанын инфляцияга учурап жатышынан да көрүүгө болот. Облусубуздун аймагына алынып келинип же алып чыгып кетип бараткан товарлардын бажы өлчөмүн мамлекеттик деңгээлде токтом менен азыраак ставка коюп бекитип беришсе жакшы болоор эле деген ойдомун.

— **Темир Сулайманович, бажы кызматы коррупция кылмыштуулук деген сөздөрдөн алыстай албайт деген ге көз карашыңыз?**

каналарда бул түшүнүк ка- димкидей эле турмуштук сөз катары угулуп калды окшойт?

— Эгерде бизге тиешелүү сүн айта турган болсок, жаңы бажы Кодекси, андагы кабыл алынган мыйзамдар дал ошол «теневой доходдор дун» жолун буу үчүн эң зор мыйзамдуу курал. Ооба, биздин жаңыдан чындап бутуна туруп келаткан жаш өлкөбүз, «демократ аралчабыздын» жаш мамлекеттик системасы үчүн зор тоскоолдуктар бар. Алардын бири мына ушул элдин «ар ким өз чөнтөгү, өз папкеси, өз шапкеси» үчүн жанталашып, өкмөттүн казынасына да коркпой-үркпөй кол сала койгондорун таштай албай жаткандыгы. «Беш кол барабар болбогон сыяктуу эле, ар бирибиз ар кандай пенде экенбиз. Бирок «кыңгыр иш кырк жылда» дегендей, тагдырдын адилеттик таразасы баары бир оң жагына оойт деп ойлойм.

— Ош шаардык ички иштер бөлүмүнүн экономикалык коррупция жана кылмыштуулукка каршы күрөшүү бөлүмүнүн кызматкерлери сиздерди текшерүүгө укугу барбы?

текшерүүлөрдөн башыбыз чыкпай жаткандыгынын айынан алыскы постторубуздан 1—2 айдан бери кабар алалбай жатабыз.

— Ош шаардык ички иштер бөлүмүнүн экономикалык коррупция жана кылмыштуулукка каршы күрөшүү бөлүмүнүн кызматкерлери сиздерди текшерүүгө укугу барбы? Себеби алардын кызматкерлери текшерүү үчүн келген убакта Ош бажыканасынын начальниги К. Жамакеев уруксат берген эмес.

— 1997-жылдын 1-апрелинде Кыргыз Республикасынын Президенти тарабынан атайы указ чыгарылган. Анда бажы кызматын фискалдык жана укук коргоо органдары тарабынан жүйөөсүз текшерүүлөргө тыюу салуу жөнүндө айтылган. Себеби жана да айттым, азыр да баса белгилеп кетким келет, бажы кызматы башка укук коргоо органдары сыяктуу эле аскердик кукук коргоо органы болуп эсептелет. Эгерде биздин бажы кызматы менен башка укук коргоо органдарынын ортосунда пикир келишпөөчүлүк болуп калса же мыйзамдуу түрдө текшерүү зарылдыгы келип чыкса аны жергиликтүү прокуратура мыйзамга ылайык жөнгө салууга тийиш.

ган болсо, ар кандай текшерүүлөрдөн жадап бүттүк. Мейли текшерүү болсун, бирок кантип эле эки айга чейин, а деги биз өз ишибизди кылуубуз керекпи, жокпу? Ай сайын миллиондогон сом пландарыбыз болсо, аны аткаруубуз керек. Эгерде бажы өлчөмдөрүн өз убагында өндүрө албай калсак, жооптуу болуу коркунучу бар. Ал эми өкмөтүбүздүн казынасын байытууда биз зор жардам берүүбүз керек. Ошол эле бажы өлчөмдөрүнөн түшкөн акчанын баары, бюджеттин казанын карап олтурган карыкартаң пенсионерлерге, студент жаштарга, мугалим окутуучуларга, дарыгерлерге ж.б. абдан зарыл. Ошондуктан менин айтайын дегеним, ички иштер органынын кызматкерлери да бизди туура байкап, бири-бирибизге түшүнүшүү менен мамиле кылсак.

Маекти алып барган Анара СУРАКМАТОВА.